

Tyttö vai

poika?

Lapsi näyttää vain lapselta, kunnes ripustamme hänen ylleen sukupuolen merkit. Valokuvataiteilija Heidi Lunabban kuvat hämmentävät, koska vaatteiden ja tyylien alla lapsi voisi olla yhtä hyvin tyttö kuin poika.

ANNA TOMMOLA KUVAT HEIDI LUNABBA

Kun tyttäreni alle yksivuotiaana matkusti isänsä kanssa bussissa, vanhempi rouva kysyi, onko lapsi tyttö vai poika. Sitten hän kumartui neuvomaan pikkuisista: ”Pyydä äitiäsi ostamaan sinulle nättejä vaatteita.”

Miksi jotkut pukevat lapsensa sukupuolettomaksi, ihmetteli puolestaan nettikeskustelijä *Vauva.fi*:ssä. Kauppareissulla nähdyllä lapsella kun oli ”pitkä, irti oleva tukka, tyttömäiset kasvopiirteet ja punaiset tytön lenkkarit jalassa, mutta yksivärinen sininen fleecetakkia, poikien siniset farkut ja päässä selkeästi pojan liekkilippis”.

Kirjoittajaa häiritsi tavattomasti, ettei hän saanut selkoa, oliko kyseessä tyttömäinen poika vai pojaksi puettu tyttö.

Ja kun *Meidän Perhe* kertoi toissa vuonna pienestä **Ruusta**, jonka sukupuolta vanhemmat eivät kertoneet ulkopuolisille, jutusta seurasi palauteryöppy ja kiivas, paikoin vihamielinenkin keskustelu.

Sukupuoli on kulttuurissamme suorastaan järjestyttävän tärkeä luokitteluperuste.

–Nähdään, että perimmäinen totuus on anatomisessa sukupuolella, sukupuolielimillä. Kulttuurisen kerroksen, vaatteiden, pitää olla totuudenmukaisessa suhteessa siihen, mitä vaatteiden alla on, selittää visuaalisen kulttuurin tutkija **Annamari Vänskä**, joka työskentelee Tukholman yliopiston muodin tutkimuksen instituutissa.

Vaatetuksella ja hiustyylillä rakennamme sukupuolen näkyviin lapsille, joiden olemus ei sitä muuten kerro.

Jos vaikutelma onkin muuta kuin vaatteiden alla piilevä totuus, katsoja kokee tulleensa petetyksi.

Vaate ei ole vain vaate

Miksi vieraastakin lapsesta on tiedettävä päältä päin, mitä tämän intiimiltä yksityisalueelta löytyy?

Pelkääntä uteliaisuudesta ei ole kyse vaan myös normeista. Siitä, mikä on ”oikein” ja ”väärin”. Mikään ei ole niin tärkeää kuin taata lapselle tasapainoinen elämä.

–Lapsi pitää kasvattaa kunnan kansalaiseksi. Ei haluta riskeerata: ties vaikka se väärä väri voisi vaarantaa lapsen normaalin kasvun, Vänskä kuvaa.

Ulkoisella olemuksella nähdään syvempi merkitys. Kaavamaisen päättelyn mukaan naismainen mies on homo ja miesmainen nainen lesbo.

–Jos lapsi ei haluakaan pukeutua sukupuolensa mukaisesti, se voi aiheuttaa aikuisissa ahdistusta. Sitä pidetään merkinä siitä, että kaikki ei ole hyvin. Tulkitaan, että se jopa vaarantaa sukupuolisen identiteetin muodostumisen.

Osasta lapsia kasvaa joka tapauksessa homoseksuaaleja. Mutta onko se kankaan kappaleista kiinni?

Se, että jo leikki-ikäisen vaatevalinnat liitetään sukupuoli-identiteettiin ja seksuaalisuuteen, heijastaa ennen kaikkea aikuisten käsityksiä ja odotuksia siitä, millaisia tytöt ja pojat ovat.

Koska esimerkiksi oletetaan, että pojat ovat riehakkaita ja toiminnallisia ja tytöt rauhallisempia ja ulkonäöstään kiinnostuneita, jo leikki-ikäisten vaatemallistoissa tyttöjen vaatteet saattavat olla niukempaa mitoitusta – jopa niin että niissä on epämukavaa liikkua.

Vaate, vaikka vain toppahaalari, kantaa mukanaan sukupuolirooleja.

Sen voi huomata tekemällä harjoituksen, jonka **Liisa Huhta** ja **Rosa Meriläinen** esittävät *Feministin käsikirjassaan*:

”Seuraa leikkipuistossa, miten sinisiin ja punaisiin vaatteisiin puetuille lapsille puhutaan. Kokeile seuraavana päivänä, miltä tuntuisi puhua sinisille punaisten juttuja ja toisin päin.”

Polkupyörän sukupuoli

Tämän artikkelin kuvat ovat valokuvataiteilija **Heidi Lunabban** Kaksoset-projektista, jossa hän on tutkinut sukupuolen merkkejä.

Lunabba on myös vetänyt lapsiryhmille työpajoja, joissa leikitellään sukupuolirooleilla.

Kun seitsemän 6–8-vuotiaasta tyttöä pukeutuu vuoroin tytöiksi ja pojiksi, erojen hienovaraisuus paljastuu.

Lapset poseeraavat ensin omissa vaatteissaan: hymyilevät nätisti, kallistavat vähän päätään tai hyppäivät iloisesti ilmaan. Sitten he riisuvat trikoopaitansa ja liivimekkonsa ja sonnustautuvat löysiin farkkuihin ja ylisuuriin T-paitoihin. Vähän mustaa, vähän Star Warsia. Otsatukkaa sipaistaan geelillä taakse.

Muutos on dramaattinen. Kun lapset vielä ohjeistetaan rentoutumaan, ilme vähän tylsistyneeksi, tai kun he katsovat uhmakkaasti ja leikkivät ampuvansa kohti, heidät uskoisi oitis pojiksi.

On hämmäntävää, miten pienestä se on kiinni. Luemme koodeja selkäytimellä.

Muotiliikkeistä, marketeista ja halpavaateketjuista saa hakemalla hakea vaatetta, joka ei olisi edes hienovaraisin

Pojan takki ja housut H&M, Costo-pipo Cruel Age. Tytön pusero ja housut H&M, pipo ja hanskat Accessorize. Meikit ja hiukset: Susanne Hinneä.

Jo ensimmäistä polkupyörää valitessa on ratkaistava, onko prinsessa vai palomies.

keinoin koodattu tytölle tai pojalle. Traktori, örkki ja robotti ovat pojan merkkejä, perhonen, kukka ja mansikka tytön. Alaspäin levenevä leikkaus – tyttö. Sinisellä tikatut saumat ja reisitaskut farkuissa – poika.

Kun teknisestä urheilusukasta tulee markkinoille taaperoiden koko, sieltä ei suinkaan pukkaa neutraalia perussukkaa vaan kaksi tyystin eri todellisuutta edustavaa tuotetta: vaaleanpunainen, jossa on sydämiä, ja musta, jossa on pääkalloja.

Eikä jako ulotu vain vaatteisiin, vaan reppuihin, hammarjoihin, kyniin, harrastusvälineisiin...

Kaikella on sukupuoli. Jo ensimmäistä polkupyörää valitessa on ratkaistava, onko prinsessa vai palomies.

Minikokoinen kuluttava yksilö

Aikuinen mies saa pukeutua vaaleanpunaiseen kauluspaitaan, ja naisten bisnespukeutuminen voi olla varsin maskuliinista. Pariskuntien unisex-tuulipuvut ovat arkipäivää. Alakulttuureja on moniarvoistuvassa maailmassamme niin ettei nimissä pysy perässä.

Miksi juuri lasten vaatteissa sukupuolijako on niin tärkeä?

>>

Vaate, vaikka vain toppahaalari, kantaa mukanaan sukupuolirooleja.

Valokuvaaja Heidi Lunabba antoi lasten leikitellä rajoilla.

Kravatti KappA!l, muut vaatteet Stockmann. Meikit ja hiukset: Jenna Vuorela, Jennifer Sundström, Satu Suomalainen, Tinja Karlsson, Sara Dahlback, Madeleine Lempinen ja Gina Martin.

Lasten kuvaaminen on hienovaraista työtä. Heidi Lunabba on tehnyt suunnitelmat, valinnut vaatteet ja ohjannut lapsia, mutta kuva perustuu lopulta paljon siihen, miten nämä 10–11-vuotiaat itse olivat "tyttöjä" ja "poikia" roolivaatteissaan.

Annamari Vänskän mielestä kyseessä voi olla vastareaktio sukupuolten välisten erojen hälventymiselle. Lapset ovat saareke, jossa turvallisuuden tunnetta tuottavaa kahtiajakoa voidaan vielä pitää yllä.

–Jotenkin se sukupuolen käsite on niin hauras, että sitä pitää hirveästi suojella.

Mutta miksi jako tuntuu nyt kärjistyneen? 1970-luvulla samat ruskeat sammarit ja vihreät hupparit kävivät veljelle ja sisarelle.

–1960–70-luvulla sukupuolinormisto ja roolitus olivat väljempää. Nähtiin, että tulevaisuuden aikuinen on vapaampi, jos häntä ei kasvateta tietyn roolin mukaan.

1980-luvulta alkaen Yhdysvalloissa ja Britanniassa roolit ovat muuttuneet taas perinteisempään suuntaan, ja vaikutteet ovat kulkeneet pohjoaankin.

–Suomessa mallia on otettu nyt paljon konservatiivisemmista kulttuureista kuin omamme on ollut, Vänskä toteaa.

Lapsi vai puudeli?

Vaatteiden kierrättäminen sisarukselta toiselle on vähentynyt, kun elintaso on kasvanut. Ja sopiihän jako markkinalogiikkaan: kun joka vaatekappale on merkattu tytlle tai pojalle, eri sukupuolta olevalle pikkusisarukselle on ”pakko” ostaa omat.

Lapsestakin on tullut yksilö, ja yksilön identiteetti rakentuu pitkälti kuluttamisen kautta.

Aikuiset kuitenkin päättävät, millaisia vaatteita lapsille valmistetaan, ja ainakin pienimpien puolesta he tekevät ostopäätökset.

Lapsi saattaa itsekään tykätä pukeutumisesta, mutta pienen lapsen pukeminen viimeisen päälle – oli tyyli mikä tahansa – on ennen kaikkea aikuisen projekti.

–Rumasti sanottuna lapsi on silloin somiste tai asuste. Siinä ei ole isoa eroa sylkoiiriin, Vänskä kärjistää.

Lähes kaikilla muotimerkeillä alkaa olla oma lastenvaatemallisto. Joillakin ne suunnitellaan erillään aikuisten mallistoista, toisilla ne ovat hyvin samantyyliisiä kuin merkin aikuisten vaatteet. Suunnittelijoilla on paljon valtaa siihen, millaisia tyttöjä ja poikia näemme.

Tyypillisimmillään muotikuvan tyttö on feminiininen ja vallitsevia kauneusihanteita vastaava, poika rento pikkumies.

Lapsi on aikuisen kuva minikoossa. Kuvat saattavat sisältää seksuaalisia vihjeitä: vetoavia katseita, asentoja. Normien mukaista heteroseksuaalisuutta rakennetaan pienestä pitäen.

Sukupuolijattelu tosin vaihtelee muotikuvia tutkineen Vänskän mukaan brändeittäin, ja rajoja voidaan tietoisesti rikkoakin.

Merkkimallistoista trendit valuvat myös massatuotantoon, jossa varsinaista omaa suunnittelua ei juuri ole. Marketin hyllyssä vallitsee usein yksinkertainen sukupuolijako. Lenkkareista tai repusta on tasan kaksi vaihtoehtoa: ”tyttöjen väri” ja ”poikien väri”.

Vastareaktion on syntynyt pikkuliikkeitä ja nettikauppoja, joista kapeaan väriskaalaan ja kuviointiin kylästyneet vanhemmat etsivät jälkikasvulleen erilaista päälle pantavaa. Vauvanvaatteiden retrobuumi on tuo-

”Sukupuolen käsite on niin hauras, että sitä pitää hirveästi suojella.”

nut unisex-vaatteita ketjuliikkeisiin, mutta taaperoiän jälkeen valikoimat yleensä taas jakautuvat.

Vapaus olla oma itsensä

Moni päiväkotikäinen tyttö kuitenkin valitsee itsekin ne pinkit hörhelöt tai poika harmaat hirviöt. Eikö saisi? Toki. Mutta saisiko ja voisiko hän tehdä toisin?

–Nyt voi tehdä toisin, jos jaksaa ottaa vastaan ulkoa tulevan kommentoinnin, Vänskä toteaa.

Lapsi oppii jo varhain tulkitsemaan ympäristöstään, mikä on sopivaa. Hän lukee pieniä viestejä, aikuisten katseita ja äänenpainoja. Viimeistään päiväkodissa kaveripiirikin alkaa vaikuttaa.

Huhta ja Meriläinen toteavat kirjassaan, että lapsilla on myös halu ja tarve liioitella sukupuolensa merkkejä. Supersankari- ja prinsessaroolit ovat leikki muiden joukossa. Rajaavaksi roolitus muuttuu, jos prinsessamaisuus puetaan aikuisten asenteissa tyttölapsen päälle joka aamu.

Tyttyjä koskevat jo varhain naiseuteen liitetyt ulkonäköpaineet, mutta on poikien lokerokin ahdas.

Poikatytty hyväksytään lopulta helpommin kuin tyttömäinen poika; tytlle on sopivampaa pukea sinistä tai mustaa kuin pojalle pinkkiä. Kuusivuotias poika osaa jo tarkkaan kuvata, mitkä tietyt punaisen sävyt vaatteissa ovat hyväksyttäviä.

Vänskän mukaan syy löytyy historiasta.

–Poika on ollut ihmisen normi. Jos tyttö on pukeutunut niin kuin poika, hän on ikään kuin pyrkinyt hierarkiassa ylöspäin, siksi se on ollut sallitumpaa. Tällaiset merkitykset elävät edelleen.

Ympäristö reagoi herkästi, jos poikalapsen enkeliharoita ei taaperoiän jälkeen leikata. Koulupoika luo puu korvarenskaastaan opettajan ivallisten huomautusten takia.

Ja miten suhtaudutaan pieneen poikaan, joka haluaa mennä päiväkotiin helmet kaulassa, koska pitää kaulasta asioista?

Saako lapsi oikeasti valita? ■■■

KAKSOSKUVAT OVAT ROOLILEIKKIÄ

Valokuvataiteilija Heidi Lunabba on kuvannut Kaksoset-projektissaan samoja lapsia tyttöinä ja poikina.

Tässä artikkelissa julkaistavien kuvien inspiraation lähteenä ovat olleet *Vogue Bambini* -lehden ristiriitaisiakin tunteita herättävät muotikuvat, joita tutkija Annamari Vänskä käsittelee keväällä ilmestyvässä kirjassaan *Kuvitelu lapsuus* (Gaudeamus).

–Olen tasapainotellut sen kanssa, kuinka paljon haluan toistaa noiden kuvien esitystapaa, jotta idea olisi tunnistettava, mutta en sokeasti seuraisi sitä, Lunabba kertoo.

Nuorimmillakin kuvattavilla on ollut jo varsin vahva käsitteistä, miten voi tyttönä tai poikana poseerata.

–Olen halunnut antaa lapsille mahdollisuuden leikitellä rajoilla.

Projekti onkin ollut mukana oleville lapsille ajatuksia herättävä kokemus. Eräs poika oli tyytyväisenä kertonut jälkikäteen, miten oli kulkenut kaupungilla tytöksi puettuna, eikä siinä ollut mitään niin kummallista.

■ Kaksoset-näyttely Valokuvataiteen museossa Helsingissä 16.3.–22.5.

■ Heidi Lunabba vetää myös työpajoja kouluissa.

Osallistu! Voit lähettää blogiin oman kaksoskuvasi sivuilla inartproject.info > Do